

## Bouwstenen voor een nieuwe internationale economische orde ?

K. WELLENS \*

Ieder aandachtig waarnemer van de internationale aktualiteit moet het zijn opgevallen dat er zich een belangrijke verschuiving heeft voorgedaan in de keuze van de agendapunten voor de vergaderingen van de internationale organisaties en van diplomatieke konferenties. Waar vroeger vraagstukken van zogenaamde 'hoge politiek' bijna uitsluitend alle aandacht opeisten is sedert enkele jaren onmiskenbaar de tendens aanwezig de eertijds als sekundair gekwalificeerde problemen — die slechts uitzonderlijk de vereiste zorg kregen — op de voorgrond te plaatsen. Tot deze nieuwe blikvangers behoren ongetwijfeld de vraagstukken in verband met handel en ontwikkeling, en meer bepaald de tussenstaatse economische relaties van de geïndustrialiseerde wereld met de landen in volle ontwikkelingsgroei. Met het afkondigen van de Eerste Ontwikkelingsstrategie was weliswaar een ernstige aanvang genomen met de bestudering van de ontwikkelingsproblematiek in het kader der VN, maar zelfs na de oprichting van UNCTAD in 1964 bij resolutie 1995 (XIX) werden deze aspecten van het internationale leven, ofschoon gestadig toenemend in feitelijk belang, stiefmoederlijk, okkasideel (de tot nu toe driemaal gehouden VN-konferentie voor Handel en Ontwikkeling vormt hiervan de manifestatie) en voorlopig zeer vrijblijvend benaderd. Dit laatste geldt vooral, ofschoon niet uitsluitend, voor de houding door de Westerse wereld ingenomen; de zeker toen nog algemeen verbreide opvatting dat het allemaal wel niet zo'n vaart zou lopen berustte op een wegens gebrekkige informatie begrijpelijke maar niet verschoonbare onderschatting van de gestelde problemen. Een aantal factoren lieten hun invloed gelden op de behandeling van de ontwikkelingsproblematiek o.m.: de ruime aandacht besteed aan het zich voltrekkende dekolonialiseringsproces in uitvoering van resolutie 1514 (XV) en de daaraan gekoppelde stelling dat met het verlenen van politieke onafhankelijkheid de problemen zich wel vanzelf zouden oplossen. Deze misvatting leefde zowel bij de ex-koloniale mogendheden, die deze stap een maximale concessie vonden, als bij de beneficiarissen van het proces die hun verwachtingen te hoog hadden gesteld zoals de geschiedneis heeft aangetoond.

De problemen gepaard gaande met het verwerven van politieke zelfstandigheid zorgden ervoor dat in de eerste jaren erop volgend zelfs een begin van coherentie binnen de jonge staten zich niet liet aankondigen. Een konglomeraat van tegenstellingen verhinderde vooralsnog het totstandkomen van enige frontvorming. De afwezigheid hiervan veroorzaakte in de geïndustrialiseerde wereld een ongeschonden gevoel van evidente economische macht en versterkte de indruk dat de meest voor de hand liggende kanalen tot hulpverlening aan de pas onafhankelijk geworden gebieden zich op het bilaterale vlak situeerden, en dan meestal nog in het verlengde van ex-koloniale verhoudingen. Het belang van deze bilaterale hulpverlening mag ook nu niet worden onderschat, maar de waarde ervan werd op de korrel genomen in de inmiddels als vals dilemma ervaren slogan 'trade not aid'. De eerste VN-conferentie voor Handel en Ontwikkeling, in 1964 te Genève gehouden, betekende de eerste aanduiding van de verschuiving naar het stilaan op gang

\* U.I.A.

*komende korrektieproces in de handelsrelaties tussen Noord en Zuid. Vanuit de huidige situatie bekeden vormt de aanvaarding van 15 algemene en 13 bijzondere beginselen een onvervalst voorbeeld van de tot voor kort levende illusie dat het volstaat een aantal principes door regeringsvertegenwoordigers te laten aanvaarden opdat ze in de praktijk zouden worden nageleefd en er in de handelsrelaties ook daadwerkelijk iets zou veranderen. Het kernvraagstuk van vandaag met name het door een automatische meerderheid goedkeuren van resoluties met evenwel de tegenstem of de onthouding van precies die Staten welke in aanzienlijke zonië exclusieve mate over de middelen tot tenuitvoerlegging ervan beschikken was reeds in 1964 in kiem aanwezig. Immers, zowel de afwezigheid van een efficiënt toepassingsmechanisme maar vooral het besef bij de industrielanden van gebrek aan verbindend karakter van de besluiten van de konferentie vormden de grondslag voor een herbevestiging van de beginselen en een oproep tot naleving ervan op de Tweede VN-Konferentie voor Handel en Ontwikkeling te New-Delhi in 1968 (1). Het wekt dan ook helemaal geen verwondering dat op de Derde Konferentie in 1972 te Santiago andermaal de principes over de handelsrelaties werden geformuleerd (2). Zonder verder op deze drie konferenties in te gaan (3) moge het voor het verder verloop volstaan op te merken dat, de afkondiging van de Tweede Ontwikkelingsdekade bij resolutie 2626 (XXV) van 24.10.1970 niet te na gesproken, de aandacht voor het ganse vraagstuk weliswaar sedert het begin van de zestiger jaren enorm was gestegen, maar dat de behandeling op internationaal vlak ervan fragmentarisch en okkasideel was gebleven.*

*Precies in deze aanpak is sinds 1973 een ommekeer gebeurd: problemen van handel en ontwikkeling worden in de mate van het mogelijke, en met de nadelen eraan verbonden, in hun globaliteit behandeld en mogen zich voortaan verheugen in een bijna voortdurende prioritaire aandacht in het kader van de internationale organisaties. Dit laatste betekent evenwel niet dat de eerder spektakulaire politieke vraagstukken van de dagorde werden afgevoerd, wel integendeel (4). Zij worden tot hun normale proporties herleid en het bewustzijn neemt toe over een verschuiving van politieke en militaire collectieve veiligheid naar collectieve economische veiligheid; deze laatste konditioneert onmiskenbaar de in de eerste 25 jaren van het bestaan der VN bijna onafgebroken twee eerste vormen van veiligheid. Het is de bedoeling in onderhavige bijdrage enkele van de meest markante momenten uit de beweerdte ommekeer te belichten.*

(1) Res. 22 (II).

(2) Res. 46 (III).

(3) Zie hierover o.m. SCHLÜTER, B., *Die Kompetenz der UNCTAD, Analyse einer Entwicklung*, ZAöRV, 1972, blz. 297-337.

TIMMLER, M., *Die Bedeutung der III. Welthandelskonferenz, Aussenpolitik*, 1972, blz. 429-439.

GOSOVIC, B., *UNCTAD, Conflict and Compromise: the third world's quest for an equitable world economic order through the U.N.*, Leyden, Sijthoff, 1972, 349 blz.

(4) Denken we bijvoorbeeld aan resoluties 3236 (XXIX) en 3237 (XXIX) waarbij de rechten van het Palestijnse volk werden bevestigd en de PLO het statuut van waarnemer werd toegekend.

## I. VAN UNCTAD-III TOT DE ZESDE SPECIALE SESSIE VAN DE ALGEMENE VERGADERING DER VN

Op de Derde VN-Konferentie voor Handel en Ontwikkeling hielden een zestal commissies en enkele werkgroepen zich bezig met een reeks problemen die voortaan steeds weer als kernvraagstukken zullen opduiken en ten aanzien waarvan de konferenties en bijeenkomsten na 1972 verdere preciseringen en nalevingsmodaliteiten beoogden vast te stellen. De commissies en werkgroepen waren meer bepaald belast met grondstoffenvraagstukken, afgewerkte en half-afgewerkte produkten, financiële problemen, de *invisibles* (scheepvaart, verzekeringen, toerisme), handelsrelaties tussen landen met verschillend socio-ekonomisch systeem, problemen van de minstontwikkelde landen, expansie van handel en ekonomische en regionale samenwerking tussen ontwikkelingslanden en overdracht van technologie. Deze temata werden dan ook geformuleerd in de reeds eerder vermelde resolutie 46 (II) (5) als principes die de ekonomische relaties tussen de Staten zouden moeten beheersen. Na de konferentie werd de ganse problematiek verder bestudeerd in het kader van een aantal werkgroepen van de permanente UNCTAD-machine.

Alhoewel niet kan worden geloofd dat UNCTAD-III geen onverdeeld sukses is geworden en slechts op een beperkt aantal terreinen enige vooruitgang werd bereikt en de standpunten een weinig dichter bij elkaar kwamen te liggen, kan nu, op enige afstand, worden gesteld dat deze derde konferentie er onmiskenbaar heeft toe bijgedragen dat internationale organisaties de ontwikkelingsproblematiek en de vraagstukken over de handelsrelaties tussen Noord en Zuid niet meer konden blijven ontwijken. Sinds Santiago stelt men niet alleen vast dat een toenemend aantal konferenties zich zoniet uitsluitend dan toch hoofdzakelijk met deze problematiek bezighouden, maar bovendien stijgen deze vraagstukken op de prioriteitsladder van de internationale organisaties.

Zo heeft de *Tenth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity*, op 28 mei 1973, op aanbeveling van *The African Ministerial Conference on Trade, Development and Monetary Problems*, een *Declaration on African Cooperation, Development and Economic Independence* aanvaard (6). In de preambule ervan wordt gewezen op het gevaar dat de huidige stand van zaken uitmaakt voor de internationale vrede en veiligheid, terwijl ook de ondoeltreffendheid van de reeds genomen maatregelen wordt aangeklaagd. In een eerste deel wordt gehandeld over de mobilisatie

(5) Op 19 mei 1972 aangenomen met 72 stemmen tegen 15 bij 18 onthoudingen.

(6) De tekst hiervan is weergegeven in I.L.M., 1974, blz. 996 e.v.

van menselijke en natuurlijke hulpbronnen : er moet gedokterd worden aan het onderwijssysteem, de brain drain moet worden tegengegaan en het onvervreemdbaar recht op de natuurlijke hulpbronnen moet op een redelijke wijze worden uitgeoefend. De Deklaratie besteedt verder aandacht aan landbouwproblemen, transport en infrastructuur, telekommunikaties en industrialisatie, waarbij nogmaals de noodzaak van de overdracht van technologie wordt onderstreept. Er wordt verder gewezen op intra-Afrikaanse monetaire samenwerking en op de plaats die zou moeten worden toegekend aan de beginselen vervat in de Stockholm-deklaratie over het menselijk leefmilieu. In het gedeelte over handel en ontwikkeling worden doelstellingen vastgelegd die door de Afrikaanse delegaties tijdens de Gatt-besprekingen zouden moeten worden nagestreefd. Daarvan zijn de belangrijkste : stabilisatie van de grondstoffenprijzen, afschaffing van tarifaire en non-tarifaire handelsbelemmeringen en de niet-wederkerigheid van door de geïndustrialiseerde wereld toegekende handelsvoordelen. Tenslotte wordt nog een oproep gelanceerd om tijdens onderhandelingen zowel met de landen met een vrije markteconomie als met de socialistische landen zoveel mogelijk een gemeenschappelijk standpunt te bepalen.

Enkele maanden later worden de besprekingen van de Vierde Conferentie van Staats- of Regeringshoofden van de Niet-Gebonden landen, gehouden te Algiers van 5 tot 9 september 1973, voor een groot gedeelte gewijd aan het opstellen van een deklaratie, resoluties en een actieprogramma op het vlak van de handelsrelaties (7). De kern van de behandelde thema's bleef dezelfde als op de vergadering van Addis Abeba, terwijl verder ook wordt aangeknoopt bij de aktualiteit (voedselproblemen in de door de droogte getroffen Sahel-gebieden) en sommige onderwerpen hier verder werden uitgewerkt zoals een evaluatie van de ontwikkelingsstrategie met het oog op het in 1975 door te voeren toezicht op de naleving ervan via de 30e Algemene Vergadering der VN in september 1975. De uitoefening van de permanente soevereiniteit op de natuurlijke hulpbronnen en rijkdommen komt uiteraard ook aan bod. De in een aantal landen doorgevoerde authenticiteitspolitiek wordt eveneens vermeld. Het Actieprogramma voor economische samenwerking bevat een aantal concrete aanbevelingen en richtlijnen die bij het verwezenlijken van de in de Deklaratie en resoluties vervatte doelstellingen zouden moeten worden nageleefd. Deze tweevoudige techniek — deklaratie en actieprogramma — heeft onder meer tijdens de Zesde Speciale Sessie van de Algemene Vergadering in april 1974 en op de Lima-Konferentie van UNIDO dit jaar navolging gevonden.

(7) De slotdocumenten hiervan werden gebundeld in A/9330 van 22 november 1973.

Op 24 februari 1974 aanvaardde de Konferentie van Tlatelolco, gehouden te Mexico-city en waaraan van 18-20 februari een aantal Latijns-Amerikaanse en Caraibische ministers van Buitenlandse Zaken deelnamen, van 21 tot 23 februari vervoegd door hun Amerikaanse kollega, de Declaration of Tlatelolco on Inter-American Relations (8). Bij de lezing van deze tekst valt het bijzonder op hoe de redactie ervan soms werd beïnvloed door de werkzaamheden van de UNCTAD-werkgroep belast met het opstellen van een Handvest van economische rechten en plichten van Staten, waarover in punt III meer wordt gezegd. Gelet op de plaats van de konferentie hoeft dit helemaal geen verwondering te wekken. Een aantal beginselen vervat in het eerste hoofdstuk van het Handvest worden hier overgenomen zoals de gelijkheid van de staten, non-interventie, het afzien van geweld en dwang. Vrije keuze zo van politiek en socio-economisch systeem (artikel I van het Handvest) komt eveneens bijna op dezelfde wijze geformuleerd in de Deklaratie voor Ook het beginsel van de kollektieve economische veiligheid wordt nader omschreven. Naast een expliciete referentie naar het Handvest van economische rechten en plichten van staten, komen in de Deklaratie nog aan bod: de problemen in verband met vreemde investeringen waarvoor de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken een conciliatieprocedure voorstelde. Verdere studie met betrekking tot transnationale corporaties werd in het vooruitzicht gesteld terwijl ook hier weer bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de minst ontwikkelde bij de ontwikkelingslanden. Van Amerikaanse zijde werd de latere wetgeving in verband met een algemeen preferentieel regime reeds in het vooruitzicht gesteld en het vermijden in de mate van het mogelijke van nieuwe handelsbelemmeringen. Opnieuw werd de noodzaak onderstreept van effectieve deelname aan de hervorming van het internationaal monetair systeem en van de ongebonden overdracht van financiële middelen, waarbij de voorkeur werd gegeven aan multilaterale kanalen. Wat de technologie betreft worden de voornaamste elementen uit het korresponderende artikel van het Handvest ook in de Deklaratie aangetroffen. Vermits de Deklaratie in februari 1974 werd aangenomen, komen als referentiepunten slechts die elementen voor welke na de eerste twee sessies van de werkgroep van het Handvest reeds in de rapporten vervat waren. Ook nieuwe problemen tijdens de Zesde Speciale Sessie besproken komen er niet in voor. De onder punt I belichte documenten werden alleen in hun grote lijnen weergegeven om zo dadelijk de vergelijking met latere documenten te vergemakkelijken.

(8) De tekst hiervan is weergegeven in I.L.M., 1974, blz. 465 e.v.

## II. DE ZESDE SPECIALE SESSIE VAN DE ALGEMENE VERGADERING

Op initiatief van de Algerijnse president werd van 9 april tot 2 mei 1974 de Zesde Speciale Sessie van de Algemene Vergadering der VN gehouden. Zij was exclusief gewijd aan de problematiek van grondstoffen en ontwikkeling. En alleen de keuze van dit agendapunt betekende reeds een belangrijk novum. Immers de Algemene Vergadering had zich nooit tevoren uitsluitend daarover gebogen (9). Terwijl de debatten in voltallige zitting verliepen, werd in een speciale Commissie ad hoc gedokterd aan de redactie van twee documenten: de verklaring betreffende de invoering van een nieuwe internationale economische orde en een Actieprogramma in datzelfde verband. Opmerkelijk was het feit dat men zich bij het begin van de Speciale Sessie niet meteen geplaatst zag voor een bijna onoverzichtelijke reeks van ontwerp-resoluties. Integendeel, voor beide documenten beschikte de speciale commissie ad hoc slechts over twee door de groep der 77 opgestelde officieuze werkdokumenten die als vertrekpunt voor de discussie zouden dienen (10). Verder werd deze sessie op zeer korte tijd bijeengeroepen; de brief van de Algerijnse president dateerde van 31 januari 1974. Het beperkt aantal documenten bood onmiskenbaar voordelen qua efficiëntie en vormt eigenlijk het gevolg van de door de groep der 77 veelvuldig gevolgde tactiek: bij het begin van een vergadering worden werkdokumenten als discussiebasis voorgelegd, die in feite de latere officiële ontwerp-resoluties blijken te zijn en waaraan volgens de indieners alleen nog geringe wijzigingen mogen worden aangebracht (11). Tijdens de onderhandelingen was de groep der 77 bereid gevonden een aantal correcties en afzwakkingen aan de tekst aan te brengen, maar tegen het einde van de besprekingen werden de oorspronkelijke werkdokumenten als ontwerp-resoluties ter aanvaarding via consensus ingediend. Op 1 mei 1974 diende de voorzitter van de speciale commissie ad hoc in eigen naam een gewijzigde versie hiervan in ter verzending naar de Algemene Vergadering. In dat geval werden de eigenlijke ontwerp-resoluties ingetrokken op voorwaarde evenwel dat de teksten van de voorzitter bij consensus zouden worden aanvaard. Zoniet zouden de beide ontwerpen van de groep der 77 ter stemming worden gebracht (12). De twee documenten werden op 2 mei 1974 zonder stemming

(9) In de preambule van de Deklaratie wordt hiernaar verwezen: «Tijdens een buitengewone zitting van de algemene vergadering bijeen om voor de eerste maal de vraagstukken inzake grondstoffen en ontwikkeling te bestuderen...» De vijf vorige speciale sessies werden bijeengeroepen in verband met politieke problemen zoals de kwestie van het Midden-Oosten of Namibië.

(10) A/AC.166/SR.2, blz. 2.

(11) Dit heeft zich ook voorgedaan tijdens de laatste fase van de onderhandelingen over het Handvest van Economische Rechten en Plichten van Staten.

(12) A/AC.166/SR.21, blz. 2.

door de Algemene Vergadering aanvaard, met evenwel een reeks voorbehouden door een aantal Westerse landen geformuleerd (13). De aanvaarding van beide documenten werd aanzien als een resultaat dat tijdens de Derde VN-Konferentie voor Handel en Ontwikkeling ondenkbaar zou zijn geweest (14). Gelet op de instelling waarmee de speciale sessie werd benaderd door de voorzitter van het coördinatiebureau van de niet-gebonden landen, Algerijnse minister van Buitenlandse Zaken «*En réalité ... la bataille ne fait que commencer*» (15) kan het resultaat bevredigend worden genoemd, wanneer men rond dezelfde periode de nieuwe Britse delegatieleider hoort verklaren «*We are not looking for confrontation*» (16). Het bevredigende karakter van het resultaat moet evenwel gerelativeerd worden in het licht van de gemaakte voorbehouden ten aanzien van de gevolgde procedure, de waarde gehecht aan beide documenten en een niet onbelangrijk deel van de voorgestelde formuleringen. Alleen de V.S., Zuid-Afrika en Israël hebben formeel de consensus in vraag gesteld.

Laten we na deze schets die uiteraard geen volledigheid kan bieden — vermeld weze echter nog dat deel X (17) van het aktieprogramma een speciaal noodprogramma inhoudt ten voordele van de door de economische crisis het zwaarst getroffen ontwikkelingslanden — de inhoud van Deklaratie en Aktieprogramma even overlopen (18). Binnen het kader van deze bijdrage kan het niet de bedoeling zijn uitvoerig op elk onderdeel in te gaan; we beperken ons dan ook tot deze elementen die tot het einde van de besprekingen controversieel zijn gebleven en tot de punten die ook in het Handvest aan de orde zijn gekomen.

(13) De belangrijkste hiervan werden opgenomen in I.L.M., 1974, blz. 744 e.v. X

(14) WALKER-LEIGH, V., UN Focus on raw materials, The World Today, 1974, blz. 227.

(15) Le Monde, 19 maart 1974.

(16) Financial Times, 5 april 1974.

(17) De Westerse landen hadden eerder de wens te kennen gegeven dit speciaal programma als afzonderlijk dokument aan te nemen.

(18) De tekst van beide documenten werd in goede Nederlandse vertaling o.m. opgenomen in het Bulletin van de Europese Gemeenschappen, 1974, V, blz. 21 e.v. De oorspronkelijke versie is vervat in A/RES/3201(S-VI) en A/RES/3202(S-VI) van 2 mei 1974.

Zes andere resoluties werden door de Algemene Vergadering ter behandeling aan de ECOSOC overgemaakt. Zij hadden betrekking op een economische VN-waarnemingsdienst, een exploitatiefonds voor natuurlijke hulpbronnen, spoedzendingen van meststoffen en pesticiden, de groep van eminente personen die zou moeten opgericht worden om de problemen in verband met de natuurlijke hulpbronnen te bestuderen, een beperkt comité dat de discussies van de speciale sessie zou verderzetten en tenslotte de creatie van drie ministeriële groepen voor energie, andere minerale hulpbronnen en landbouwprodukten.

Voor de opsomming van de beginselen wordt in de Deklaratie het brede kader gesteld waarbinnen de ganse problematiek zich situeert : de zich voltooiende dekolonisatie (punt 1) de ernstige wereldsituatie en de als gevolg van punt 1 gewijzigde machtsverhoudingen (punt 2) die precies aanwezig zijn wanneer zich een groeiend besef van interdependentie manifesteert, waaruit de noodzaak tot samenwerking moet worden gekonkludeerd (punt 3). Het korpus van de deklaratie wordt gevormd door punt 4 waarin 20 beginselen zijn geformuleerd waarop de nieuwe internationale economische orde zou moeten worden gebaseerd en waaruit zoals gezegd een kleine selectie wordt gemaakt.

**A. Volledige en effectieve deelname op voet van gelijkheid door de ontwikkelingslanden aan de oplossing van de economische problemen (paragraaf 4, subparagraaf c) (19)**

Deze algemene formulering wordt echter in andere teksten vaak uitsluitend gerelateerd aan de hervorming van het internationaal monetair systeem noodzakelijk geworden wegens de onbevredigende resultaten waartoe het Bretton-Woods regime heeft geleid ten aanzien van de ontwikkelingslanden (20). De doelstellingen voor deze hervorming worden gepreciseerd in deel II van het actieprogramma en daarin wordt o.m. deze deelname geëist in alle fasen van de besluitvorming en in alle uitvoeringsorganen waarbij meer in het bijzonder de gewogen stemming zoals gangbaar in de Wereldbank en het IMF op de korrel wordt genomen (par. 1, g, d). Dit systeem moet door een billijke stemprocedure vervangen ten voordele van de ontwikkelingslanden en dit ongeacht hun bijdragen (par. 2, c). De ontwikkelde landen zouden er zich van moeten onthouden op deze terreinen unilateraal beslissingen te nemen die nefaste gevolgen zouden kunnen hebben voor de socio-economische ontwikkeling in de derde wereld (21). Preferentiële behandeling van de ontwikkelingslanden moet de basis vormen voor de nieuwe monetaire bepalingen (22). Dat de hervorming van het internationaal monetair systeem niet los kan worden gezien van de herstructurering van de handelsrelaties tussen Noord en Zuid ligt voor de hand (23). Het bijdragensysteem van het IMF moet aan een heronderzoek worden onderworpen zodat de ontwikkelingslanden aan het beslissingsproces

(19) De differentiatie ten gunste van de minst ontwikkelde landen uit de Derde Wereld is een vaak weerkerend thema, dat ook in artikel 25 van het Handvest van Economische Rechten en Plichten van Staten in algemene bewoordingen aan de orde wordt gesteld.

(20) A/9330, Déclaration économique, blz. 86.

(21) Res. 46 (III) paragraaf VI.

(22) A/9330, Programme d'action, blz. 121, 2.

(23) Hierop wordt de nadruk gelegd in de preambule van A/RES/3347 (XXIX) van 17 december 1974.



volledig kunnen deelnemen (24). Met betrekking tot de formulering van de Deklaratie werd van Westerse zijde gewezen op de discussies tijdens de 28e Algemene Vergadering hierover en de wenselijkheid niet vooruit te lopen op de werkzaamheden terzake ondernomen binnen het kader van het IMF (25). Dit betekent evenwel niet dat men tegenstander is van een ruimere deelname van de ontwikkelingslanden aan het internationaal monetair systeem (26). De resultaten van de hervormingspogingen zullen moeten uitwijzen of deze beginselen reeds een eerste toepassingsmoment hebben gekregen.

#### **B. Permanente soevereiniteit over natuurlijke hulpbronnen en alle economische activiteiten (paragraaf 4, subparagraaf e)**

Dit probleem was ongetwijfeld een van de meest controversiële, niet alleen op de Zesde Speciale Sessie, maar gedurende meer dan 10 jaar, en meer bepaald sinds de aanvaarding op 14 december 1962 van resolutie 1803 (XVII) waarin dezelfde vraagstukken via kompromis werden opgelost. De kwestie is zo omvangrijk dat we ons hier beperken tot het aangeven van enkele aksentverschuivingen in de formuleringen. Vertrekkend van de formulering van de Deklaratie moet worden gesteld dat in 1962 ten aanzien van de nationalisatie was bepaald dat ze moest geschieden om redenen van openbaar belang of veiligheid en mits een aangepaste schadevergoeding zou worden betaald die echter zowel met het nationale als met het internationale recht in overeenstemming moest zijn. Staten en partijen mochten voorzieningen treffen om alle geschillen daaromtrent aan arbitrage of internationale jurisdictie voor te leggen; in de andere gevallen was uitsluitend de nationale jurisdictie bevoegd uitspraak te doen. De oorspronkelijke ontwerp tekst van de groep der 77 (27) verschilde hierin van de door de voorzitter van de *ad hoc* commissie voorgestelde deklaratie (28) dat tevens het recht van de Staten werd geformuleerd het bedrag van de eventuele schadevergoeding en de betalingsmodaliteiten vast te stellen, terwijl een geschil door de nationale wetgeving van de betrokken staat zou worden beheerst. In een ultieme poging om de consensus niet al te zeer in gevaar te brengen werd deze passus gewoon weggelaten mede onder invloed van de formele en ernstige bezwaren van Westerse zijde hier tegen aangevoerd (29). In essentie richtten zich deze het tegen het eventueel karakter van de schadevergoeding — dit werd in strijd

(24) A/RES/3347 (XXIX) van 17 december 1974.

(25) I.L.M., 1974, blz. 750: de vertegenwoordiger van de Duitse Bondsrepubliek.

(26) I.L.M., 1974, blz. 756: de Franse vertegenwoordiger.

(27) A/AC.166/L.47, blz. 4.

(28) A/AC.166/L.50.

(29) Hiervoor mag ik verwijzen naar I.L.M., 1974, blz. 744 e.v. en naar de A/AC.166/SR's.

geacht met de heersende regel dat er een volkenrechtelijke plicht tot schadevergoeding bij nationalisaties bestaat, aldus de kommentaar — en tegen de eksklusieve bevoegdheid van de nationale wetgeving en jurisdicties — omdat uitoefening van het nationalisatierecht precies wegens de interventie van het volkenrecht niet meer tot het voorbehouden domein van de staten behoort. Precies dit laatste punt wordt vanuit de ontwikkelingslanden bestreden, waardoor er zich meteen geen volkenrechtelijke problemen meer zouden stellen. Initiatieven die erop zouden gericht zijn de uitoefening van de in subparagraaf e vermelde rechten te verhinderen moeten worden geneutraliseerd (30). Hiermee wordt ongetwijfeld bedoeld niet alleen op mogelijk inmenging in binnenlandse aangelegenheden vóór of na de betwiste maatregel, maar eveneens op de eventualiteit van gerechtelijke procedures in derde Staten. Dergelijke operaties vormen niet alleen een schending van het zelfbeschikkingsrecht en van het principe van de non-interventie, maar kunnen bij voortduring internationale vrede en veiligheid in gevaar brengen (31). De problematiek vormt ongetwijfeld een van de meest markante konstanten in recente internationale documenten: nu eens beperkt men er zich toe het principe te stellen (32) dan weer wordt er uitvoerig ingegaan op het vraagstuk: de oorspronkelijke tekst van de groep der 77 vormde trouwens in grote lijnen een weergave van punt VII uit de economische Deklaratie van Algiers op het preciese punt van de nationalisaties (33). De eerder vermelde benadering door de ontwikkelingslanden van de problematiek komt zeer duidelijk tot uiting in volgende tekst uit het Aktieprogramma van Algiers: «*Etendre et appuyer l'application illimitée du principe selon lequel tout Etat opérant une nationalisation en vue de récupérer ses ressources naturelles excerce, en fait, un droit souverain...*» (34). In dat licht moet dan ook het voorstel gezien worden van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken om een conciliatieprocedure te voorzien waardoor feitelijke en juridische elementen in geschillen naar aanleiding van nationalisaties zouden worden onderscheiden zodat de soevereiniteit niet in het gedrang zou worden gebracht (35). Wanneer men even op deze materie van nationalisaties ingaat (36) komt men vrij vlug tot de vaststelling enerzijds dat het voorgestelde onderscheid zich vaak uiterst moeilijk zal laten vaststellen en anderzijds dat een grotere onverzoenbaarheid van standpunten zich moeilijk kan voordoen, en dat op lange termijn, onder

(30) Aktieprogramma, sektion VIII.

(31) Res. 46 (III) paragraaf II.

(32) Declaration O.U.A., A.9.

(33) A/9330, blz. 89.

(34) A/9330, blz. 128.

(35) Declaration of Tlatelolco, IV, (4).

(36) Ik hoop op het probleem van de nationalisaties in een latere bijdrage nader te kunnen ingaan.

invloed van een groot aantal wellicht terzake niet relevante factoren, alleen werkelijk politiek kompromis enige kans op uitweg uit de juridische impasse biedt.

### **C. Toezicht op de activiteiten van de transnationale korporaties (paragraaf 4, subparagraaf g)**

Het belang van de nationale economie en niet-aantasting van de soevereiniteit van het gastland vormen hier de steeds weerkerende elementen, die de basis moeten vormen voor een gedragskode, waarvan de wenselijkheid niet ernstig in twijfel kan worden getrokken. Niet-inmenging in interne aangelegenheden van de gaststaat vormt een preliminaire voorwaarde voor het voortduren van investeringsrelaties. Maar de konformiteit met de nationale ontwikkelingsmodellen speelt een dermate belangrijke rol dat zij bij gebrekkigheid of afwezigheid de aanleiding kan vormen tot herziening van investeringsovereenkomsten (37). Voordelige hulpverlening en gelimiteerde overdracht van winsten vormen verdere beperkingen die ten aanzien van investeringsactiviteiten in een ontwerpgedragskode zouden moeten worden opgenomen (38).

Welke waren de reacties van Westerse zijde? De Amerikanen gingen wel akkoord met de principes vervat in de Deklaratie maar stelden toch dat controle door het gastland op een non-diskriminatoire wijze hoefde te geschieden en op zijn beurt werd beheerst door het volkenrecht (39). De Franse delegatie wenste zich niet uit te spreken in afwachting van de bestudering van de problematiek door de verschillende met deze taak belaste organen (40). Dat zich ten aanzien van het vraagstuk der transnationale korporaties dezelfde meningsverschillen voordoen als bij de uitoefening van het nationalisatierecht is niet verwonderlijk vermits beide problemen aspecten vormen van de permanente soevereiniteit op natuurlijke hulpbronnen en economische activiteiten. Bovendien is de in vraagstelling van de rol van het internationaal recht als beperking op de uitoefening van de attributen van de staatssoevereiniteit niet specifiek voor problemen als deze, maar zij vertoont onmiskenbaar in bepaalde materies een grotere scherppte en belang. Men kan zich niet van de indruk ontdoen dat samen met een toenemend aantal pogingen een reeks problemen op internationaal niveau aan te pakken en de weg van de regularisering op te gaan terzelfdertijd er zich een hausse voordoet in de beklemtoning van de zoveel mogelijk onbeperkte uitoefe-

(37) Aktieprogramma, sectie V, a en b.

(38) Aktieprogramma, sectie V, c, d en e.

(39) I.L.M., 1974, blz. 747.

(40) I.L.M., 1974, blz. 756-757.

ning van staatssoevereiniteit precies op die terreinen welke qua prioriteit de vroegere omstreden materies enigszins hebben verdrongen. Op lange termijn onderkent men weliswaar een slingerbeweging in de verhouding staatssoevereiniteit/internationale regelingen, maar zeker in verband met de handelsrelaties en ontwikkeling lijkt de tendens tot autonomie nog niet aan zijn punt van terugkeer te zijn.

Nadat in de Economische Deklaratie de aantastingen van de soevereiniteit van de gastlanden door de transnationale korporaties wordt gelaakt (41) wordt in het aktieprogramma steun toegezegd aan de aanbevelingen vervat in het *Report of the Group of Eminent Persons to study the Impact of Multinational Corporation on Development and on international Relations* (42) opgesteld in uitvoering van ECOSOC-resolutie 1721 (LIII). Op de Konferentie van Tlatelolco werd de kwestie uitvoerig besproken en ook verwezen naar een volgende bijeenkomst (43). Op aanbeveling van de zoëven vermelde groep (44) werden door de ECOSOC een *Commission on Transnational Corporations* (resolutie 1908 XVII van 2 augustus 1974) en een *Information and Research Centre* opgericht (resolutie 1913 LVII van 5 december 1974) dat onder leiding van de Commission zou werken. De Commissie heeft als taak tegen de zestigste sessie aan de ECOSOC (lente 1976) een volledig werkprogramma in verband met transnationale korporaties voor te leggen. De Kommissie heeft van 17 tot 28 maart 1975 haar eerste sessie gehouden waarbij een overzicht van de problematiek werd gemaakt.

#### **D. Evenwichtige en billijke relaties tussen import- en exportprijzen (paragraaf 4, j)**

De instelling hiervan wordt nagestreefd niet alleen om de verslechtering van de handelsvoorwaarden te korrigeren (zoals de ontwerptekst van de groep der 77 stelde) maar ook om de expansie van de wereld-economie in de hand te werken (tekst van de voorzitter en uiteindelijk aanvaarde tekst). Dat het probleem zich pas na de energiecrisis in volle scherpste stelde hoeft geen betoog. Ook in het Aktieprogramma wordt op de noodzaak van een dergelijke verhouding gewezen (45) maar het is voor iedereen duidelijk dat de verwezenlijking ervan niet in een handomdraai kan geschieden: daarvoor is het vraagstuk te complex en te centraal in de ganse ontwikkelingsproblematiek. Het vertoont raakpunten ter oplossing met de industrialisatie, met het

(41) A/9330, blz. 91, VIII.

(42) A/9330, blz. 127-128. De referentie van dit rapport is E/5500/REV.1/ST/ESA/6.

(43) Declaration of Tlatelolco, IV, 5.

(44) In het in noot 43 vermelde rapport, blz. 52.

(45) Aktieprogramma, sectie I, 1, d.

grondstoffenvraagstuk in het algemeen, met de uitschakeling van tarifaire en non-tarifaire handelsbelemmeringen, kortom de doelstelling kondigt zich aan als slechts op lange termijn en moeizaam in zo ruim mogelijke mate te verwezenlijken. Dit vooruitzicht neemt natuurlijk niet weg dat dit programmapunt met de regelmaat van een klok naar voren wordt geschoven, met wisselende varianten. De Afrikaanse deklaratie dateert van mei 1973 en vermeldt dan ook alleen nog maar de stabilisatie van grondstoffen- en exportprijzen (46). De Economische Deklaratie van Algiers verwijst naar de prijzenproblematiek (47) maar bevat nog niet de later veelvuldig gebruikte formulering. In de verklaring van Tlatelolco komt het probleem niet ter sprake. En dit laatste is wel begrijpelijk wanneer men er de Amerikaanse houding terzake op naleest: het idee zelf van dergelijke prijzenrelatie wordt verworpen als economisch irrealistisch en potentiële aanleiding tot politieke confrontatie (48). In tegenstelling tot de V.S. zijn een aantal lidstaten van de Europese Gemeenschappen wel gewonnen voor een dergelijke doelstelling ofschoon een formele band tussen import- en exportprijzen als moeilijk haalbaar voorkomt (49). De verbetering van de handelsvoorwaarden van de ontwikkelingslanden moet volgens de Japanse delegatie nu niet bepaald via deze prijzenrelatie worden aangevat (50). De Britse vertegenwoordiger wees erop dat het probleem in UNCTAD-verband voorwerp van studie was geworden en dat men daar dus niet moest op vooruitlopen (51).

#### **E. Overdracht van technologie (paragraaf 4, p.)**

Deze hoofding slaat eveneens op de toegang tot verworvenheden van wetenschap en technologie, de overdracht in strikte zin en de vorming van inlandse technologie. Deze drievoudige actie moet echter op maat en volgens de mogelijkheden van de ontwikkelingslanden plaatsgrijpen. De vermelde toegang tot realisaties kwam in de oorspronkelijke tekst van de groep der 77 nog niet voor (52). De vierde sectie van het Aktieprogramma is aan dit vraagstuk gewijd en geeft prioriteit aan het opstellen van een gedragscode voor overdracht van technologie (IV, a). Verder worden de elementen uit de Deklaratie een weinig uitgewerkt. In resolutie 46 (III) was de nadruk gelegd op een aangepaste,

(46) African Declaration, A.39, 3, II.

(47) A/9330, blz. 84.

(48) I.L.M., 1974, blz. 747.

(49) I.L.M., 1974, blz. 756.

(50) I.L.M., 1974, blz. 759.

(51) I.L.M., 1974, blz. 764.

De UNCTAD-Kommissie voor de basisprodukten had het probleem nog tijdens haar 8e sessie begin februari 1975 als zesde agendapunt ter behandeling.

(52) A/AC.166/L.47, blz. 5, o.

massieve overdracht van technologie en vrije en non-discriminatoire doorspeling van de door de ontwikkeling vereiste informatie (53). In de Afrikaanse deklaratie wordt tevens de nadruk gelegd op de inschakeling van de overgedragen technologie bij het productieproces en wordt de oprichting voorgestaan op continentale basis van research-instellingen (54). De noodzaak de eigen inspanningen op het vlak van het onderzoek op te drijven wordt onderstreept in de Economische Deklaratie van Algiers waar tevens wordt gesteld dat de gedragskode voor overdracht van technologie de onafhankelijkheid van de beneficiarissen zou eerbiedigen (55). In het aktieprogramma wordt het idee van research instellingen uit de Afrikaanse Deklaratie overgenomen (56). Verder wordt erop aangedrongen dat de relevante bepalingen uit de ontwikkelingsstrategie zo vlug mogelijk toepassing zouden vinden. De praktijken op dit gebied van de transnationale korporaties moeten een einde nemen en de voorziene gedragskode moet op een preferentiële basis berusten.

Dat overdracht van technologie moet gebeuren op een aan de verscheidenheid binnen de ontwikkelingslanden aangepaste wijze komt in de Deklaratie van Tlatelolco goed tot uiting. Daarenboven mag het ontvangend land geen beperkingen worden opgelegd (57).

Deze wegens hun gerechtvaardigd karakter met een gunstig vooroordeel te benaderen verwachtingen van de ontwikkelingslanden zijn voor zover uit de diskussies blijkt op geen wezenlijk verzet uit de geïndustrialiseerde wereld gestuit waar men het resultaat wenst af te wachten van de werkzaamheden van de speciaal daartoe opgerichte werkgroep.

#### **F. De rol van de producentenverenigingen (paragraaf 4, t)**

De oorspronkelijke tekst van de groep der 77 sprak alleen over oprichting en versterking van uit ontwikkelingslanden samengestelde producentenverenigingen (58). In de huidige formulering van de Deklaratie, op voorstel van de voorzitter van de commissie ad hoc, blijven de doelstellingen van dergelijke verenigingen gehandhaafd maar worden ze, in het ruime kader van internationale samenwerking, ondergeschikt gemaakt aan de expansie van de wereldeconomie en versnelling van de ontwikkeling in de derde wereld. In het Aktieprogramma worden de vermelde doelstellingen gepreciseerd o.m. voor wat de verhoging van exportinkomsten aangaat (59).

(53) Res. 46 (III) paragraaf VI

(54) African Declaration, A.38.

(55) A/9330, blz. 91.

(56) A/9330, blz. 117, f.

(57) Declaration of Tlatelolco, IV, 9, B.

(58) A/AC.166/L.47, blz. 5.

(59) Sektie I, paragraaf 1, c.

Het belang van dergelijke producentenassociaties en de rol die zij eventueel kunnen spelen wordt duidelijk in de Economische Deklaratie van Algiers, waarin de ontwikkelingslanden worden opgeroepen het OPEC-voorbeeld te volgen (60) om de verslechtering van de handelsvoorwaarden tegen te gaan, ongezonde concurrentie te vermijden, de schadelijke activiteiten van de transnationale korporaties te neutraliseren, maar vooral de onderhandelingsposities te versterken (61).

De formule van de producentenkartels werd door de V.S. kategorisch verworpen om dezelfde redenen als voor de prijzenrelatie (62). Het bestaansrecht ervan wordt door andere Staten niet betwist, maar dan wordt wel gewezen op de noodzaak van een ongehinderde goederenstroom, met als bijgedachte de vitale plaats voor de Westerse economie van een verzekerde grondstoffenvoorziening (63). De Britse afgevaardigde sprak zijn twijfel uit over de gunstige invloed van producentenkartels op de expansie van de wereldeconomie en stelde dat samenwerking met de consumenten voorrang verdiende (64).

Over de vraag of navolging van het OPEC-voorbeeld mogelijk is voor een groot aantal basisproducten en zo ja of deze pogingen met evenveel succes zullen worden bekroond lopen de meningen uiteen. Wel is men het erover eens dat de machtspositie van dergelijke kartels niet mag onderschat worden, terwijl men tevens vraagtekens plaatst rond het door OPEC-landen einde 1973 afgekondigde olie-embargo wat de konformiteit ervan met het volkenrecht betreft (65). Dat de globale door de OPEC-landen gevolgde politiek ook niet zonder gevaar is werd recent onderstreept door de Amerikaanse dreigementen die al of niet korrekt weergegeven in de pers terecht kwamen. Ons komt het voor dat het konfrontatie-element vooralsnog het overwegende element in producentenkartels vormt. Deze situatie wordt mede veroorzaakt door de unilaterale samenstelling ervan: een paritaire organisatie van consumenten en producenten zou theoretisch meer kansen op een koöperatietendens in zich dragen.

Dit vluchtige overzicht van enkele elementen die centraal staan in de pogingen een nieuwe internationale economische orde op te bouwen bedoelt alleen de dokumenten van de Zesde Speciale Sessie een weinig te relateren aan materiaal dat eraan is voorafgegaan. Het is evident dat elk punt van de Deklaratie en van het Aktieprogramma een

(60) A/9330, blz. 90.

(61) A/9330, blz. 116, XII.

(62) I.L.M., 1974, blz. 747.

(63) I.L.M., 1974, blz. 749: de vertegenwoordiger van de Duitse Bondsrepubliek.

(64) I.L.M., 1974, blz. 764.

(65) Zie o.m. SHIHATA, I.F., *Destination Embargo of Arab Oil: its legality under international law*, A.J.I.L., 1974, blz. 591.

Verder nog ROUSSEAU, Ch., *Chronique des faits internationaux*, R.G.D.I.P., 1974, blz. 1120-1133.

eigen complexiteit vertoont van een dergelijke omvang dat een globale benadering bijna onmogelijk is geworden ; hierdoor wordt tevens de oprichting verklaard van talloze in het kader van internationale organisatie opgerichte commissies die zich met deelaspecten bezighouden. De onder paragraaf II belichte teksten van de Zesde Speciale Sessie hebben evenwel zowel de invloed ondergaan van als hun invloed doen gelden op het Handvest van economische rechten en plichten van Staten waarop we in de volgende paragraaf even nader wensen in te gaan en dat kan omschreven worden als de derde hoeksteen voor de nog maar sinds korte tijd toch reeds zo intens nagestreefde nieuwe economische orde.

### **III. HET HANDVEST VAN EKONOMISCHE RECHTEN EN PLICHTEN VAN STATEN**

Het is niet de bedoeling de wordingsgeschiedenis van dit Handvest grondig te bespreken ; we beperken ons tot de hoofdmomenten (66) om ons daarna bezig te houden met de bepalingen uit het Handvest die korresponderen met wat in paragraaf II is gezegd.

De derde VN-Konferentie voor Handel en Ontwikkeling, haar bij resolutie 1995 (XIX) toevertrouwde opdracht indachtig en rekening houdend met het precair karakter van de juridische instrumenten die de tussenstaatse handelsrelaties beheersen, beslist in een op 18 mei 1972 met 90 stemmen bij 19 onthoudingen aanvaarde resolutie 45 (III) een uit 31 regeringsvertegenwoordigers bestaande werkgroep op te richten die een ontwerp-handvest van economische rechten en plichten van staten zou uitwerken waarover de Algemene Vergadering der VN dan een eindbeslissing zou nemen. Bij resolutie 3037 (XXVIII) van 19 december 1972 machtigde de A.V. de sekretaris-generaal het ledenaantal van de werkgroep op 40 te brengen.

De eerste sessie van de werkgroep greep plaats te Genève in februari 1973. Uit het rapport van deze sessie blijkt dat de gevoerde discussies zich centreerden rond telkens weerkerende thema's : de juridische aard van het instrument, de draagwijdte en algemene kenmerken, de structuur van het handvest en de onderwerpen die aan bod zouden moeten komen. Dit laatste element vormde eigenlijk de voornaamste opdracht voor de werkgroep die hiervoor echter geen preciese richtlijnen had gekregen.

Sterk vereenvoudigd zou men kunnen zeggen dat een afdwingbaar karakter voor het handvest werd verdedigd, alhoewel niet uitsluitend, door de ontwikkelingslanden, terwijl een aantal schakeringen beneden deze afdwingbaarheidsdrempel werden voorgestaan door vertegen-

(66) Op basis van de vier rapporten van de werkgroepen : TD/B/AC.12/1 tot 4.



woordigers uit de geïndustrialiseerde wereld waarbij men wat de vorm betreft de voorkeur gaf aan een plechtige deklaratie van de Algemene Vergadering. Een weinig gesteunde stelling ging ervan uit dat men deze kwestie eerst zou oplossen vooraleer men tot de bepaling van de inhoud zou overgaan. Anderen zagen de juridische aard later bepaald worden door de overeen te komen inhoud. Deze kwestie werd in de werkgroep eigenlijk nooit opgelost, is meestal latent aanwezig geweest en heeft ongetwijfeld een niet direkt aantoonbare maar daarom niet minder reële remmende werking uitgeoefend op het verloop van de werkzaamheden. Loutere kodifikatie van bestaande regels zou neerkomen op de handhaving van de status quo voor de ontwikkelingslanden, terwijl progressieve ontwikkeling terzake zowel de universaliteit als de efficiëntie van het handvest zouden aantasten, aldus Westerse delegaties. De structuur van het te ontwerpen instrument leverde geen moeilijkheden op : er zou een preambule komen gevolgd door een of meerdere hoofdstukken. De opsomming van voor bespreking voorgestelde onderwerpen zou ons alleen maar leren dat de meeste items in een later stadium als voorstel hun weg hebben gevonden, aangevuld met nieuwe elementen geput uit de evolutie van de internationale situatie sinds de start van de werkgroep.

Een subgroep onderzocht de enkele werkdokumenten die reeds waren ingediend en tijdens de laatste nachtzitting werd een ontwerp-schema aan de voltallige werkgroep voorgelegd, maar wegens gebrek aan tijd niet in detail onderzocht. Overeenkomstig paragraaf 3 van resolutie 45 (III) werd dit uit een 20-tal topics bestaande schema aan de regeringen ter kommentaar toegezonden. In de preambule werden het algemeen kader en de doelstellingen van het Handvest geschetst. Een aantal beginselen van juridico-politieke aard werden in hoofdstuk I opgenomen, terwijl hoofdstuk II de eigenlijke nog verder te preciseren economische rechten en plichten van staten in hun wederzijdse relaties. In hoofdstuk III werd dan de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de staten ten opzichte van de internationale gemeenschap onderlijnd. De commentaren van de regeringen hadden betrekking zowel op de aard als op de inhoud van het ontwerp-schema. Een aantal konkrete voorstellen werden geformuleerd die al dan niet door de leden van de werkgroep tijdens de tweede sessie vanaf 13 juli 1973 werden overgenomen en formeel ingediend. Tijdens de tweede sessie werd een begin gemaakt met de bestudering en klassering van de verschillende voorstellen. Een eerste subgroep behandelde de preambule en hoofdstuk I, terwijl de tweede subgroep de rest van het ontwerp toegewezen kreeg. Het resultaat van deze werkzaamheden werd neergelegd in een op het einde van de sessie opgestelde officieuze tekst die door de voltallige werkgroep goed werd bevonden voor overmaking aan de *Trade and Development Board* van de UNCTAD. Na een korte bespreking op zijn 13e sessie werd de tekst door de Board naar de

28e Algemene Vergadering verzonden. In resolutie 3082 (XXVIII) van 6 december 1973 besliste de Algemene Vergadering het mandaat van de werkgroep, gelet op de gemaakte vooruitgang, te verlengen met dien verstande dat na twee bijkomende sessies in 1974 de ontwerptekst aan de 29e Algemene Vergadering zou moeten kunnen worden voorgelegd.

Het is pas tijdens de derde sessie, in februari 1974, dat men zou spreken van een begin van echte onderhandelingen nu via de ingediende varianten de ingenomen standpunten reeds een eerste fase van vastlegging heden bereikt. Lezing van het rapport over de derde sessie maakt meteen duidelijk dat de paragrafen waarvoor een groot aantal varianten behouden bleven niet alleen controversieel waren, maar bovendien dat sommige posities reeds een hoge inflexibiliteit hadden bereikt, wanneer men ze vergelijkt met de formuleringen op het einde van de vierde sessie of met tijdens de debatten in de Tweede Kommissie van de Algemene Vergadering ingediende voorstellen en amendementen. Een zich in vergelijking met de tweede sessie steeds sterker manifesterende trend liet reeds vermoeden dat de uitoefening van het nationalisatierecht in het kader van de permanente soevereiniteit en de verwante problemen van de regeling van vreemde investeringen en controle op transnationale korporaties (tijdens de derde sessie nog in afzonderlijke paragrafen behandeld) wel eens het uiteindelijk breekpunt zouden kunnen worden. De discussies in verband met de opname van het beginsel van de vreedzame koëxistentie, de non-diskriminatieregels en de meestbegunstigingsklausule bekleden weliswaar eveneens een belangrijke plaats, en zouden de uiteindelijke afloop van de onderhandelingen mee bepalen, zonder evenwel eenzelfde draagwijdte te krijgen als de vermelde drie paragrafen. Als resultaat van de derde sessie werd over een beperkt aantal punten een voorlopig akkoord (67) bereikt, andere teksten werden grondig besproken zonder dat overeenstemming werd bereikt, terwijl wegens tijdgebrek aan een aantal voorstellen geen discussies meer konden worden gewijd. Het aantal varianten werd dan ook voor sommige paragrafen herleid, voor andere daarentegen opgedreven.

Tijdens de in Mexico van 10 tot 28 juni 1974 gehouden vierde sessie verliepen de onderhandelingen — eerst in een vijftal subgroepen, daarna in een beperkte contactgroep — uiterst moeizaam en pas tijdens de laatste zitting werd een ontwerptekst aan de voltallige werkgroep voorgelegd. Voor de controversiële paragraaf 2 werden bij de laatste zitting nog een aantal varianten ingediend. Wanneer bovendien dan nog volledige nieuwe paragrafen o.m. in verband met producentenkartels, grondstoffenvoorziening en prijzenrelaties werden ingediend, realiseerde men

(67) Het akkoord over één paragraaf werd afhankelijk gesteld van het bereiken van overeenstemming over het ganse pakket.

zich niet alleen dat verdere konsultaties nodig zouden zijn, maar tevens dat de nog minieme kansen op een akkoord door deze nieuwe teksten in de kiem werden gesmoord.

In de marge van de 14e sessie van de *Trade and Development Board*, september 1974, werden nog konsultaties gehouden, uiteraard ook op de zitting van de Board zelf, maar de standpunten kwamen niet veel dichter bij elkaar. Een voorlopig akkoord over minder belangrijke paragrafen, een aantal varianten voor belangrijker geachte teksten en bijna onverzoenlijke posities over de werkelijke kontroversen: zo was de situatie toen de Tweede Kommissie van de Algemene Vergadering de bespreking van dit agendapunt aanvatte (68).

Op 27 november 1974 diende Mexico in naam van de groep der 77 een ontwerp-resolutie in met de tekst van een handvest van economische rechten en plichten van Staten. De ontwerp-resolutie bevatte uiteraard voor alle artikels de door de ontwikkelingslanden tijdens de verschillende sessies verdedigde variant. Er werden van Westerse zijde, door een wisselend aantal Staten gesteunde, 18 amendementen op deze tekst ingediend. Na de daarop gevoerde besprekingen in de Tweede Kommissie werden door Mexico nog enkele korrekties op de ontwerp-resolutie voorgesteld in de hoop de inmiddels uiterst gering geworden kans op een consensus niet helemaal te verspelen. Op 6 december 1974 dienden de 9 lid-Staten van de Gemeenschap een ontwerp-resolutie in waarbij voorgesteld werd de onderhandelingen door de werkgroep te laten verder zetten gelet op het belang van het Handvest. Zodra deze ontwerp-resolutie, die moeilijk als onrealistisch kan worden bestempeld, met 81 stemmen tegen 20 bij 15 onthoudingen werd verworpen, was de weg van de konfrontatie via een stemming, waarvan de uitslag reeds bij voorbaat gekend was, niet meer te vermijden. Onmiddellijk werden alle ingediende amendementen eveneens verworpen en ging men over tot een artikelsgewijze stemming over de oorspronkelijke ontwerp-resolutie, met de korrekties, om daarna het ganse Handvest met 115 tegen 6 stemmen bij 10 onthoudingen goed te keuren. Op 12 december 1974 nam de Algemene Vergadering met 120 stemmen tegen 6 bij 10 onthoudingen resolutie 3281 (XXIX) aan waarin het Handvest is vervat. Wat de stemmingen aangaat weze alleen vermeld dat in de Tweede Kommissie de grootste verdeeldheid, uiteraard zouden, we bijna zeggen, aan het licht is getreden met betrekking tot artikel 2 waarin nu zowel nationalisatie, vreemde investeringen als controle op transnationale korporaties zijn opgenomen. De aangenomen tekst bestaat uit een relatief lange preambule, een hoofdstuk I waarin 15 fundamentele elementen van internationale relaties zijn opgenomen, een hoofdstuk II, getiteld Economische rechten en plichten van Staten

(68) Het verslag van de Tweede Kommissie is opgenomen in dokument A/9946 waaruit de volgende gegevens werden geput.

(28 artikelen), een hoofdstuk III over de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de staten ten opzichte van de internationale gemeenschap (artikel 29-30) en finale bepalingen (artikel 31-34). De lezer vergeve ons de relatief uitvoerige belichting van de werkzaamheden in verband met het totstandkomen van het Handvest, maar het leek ons nuttig deze grove schets aan een ruimere kring mee te delen. Laten we nu even de met de in paragraaf II besproken aspecten korresponderende artikelen van het Handvest nader bekijken.

A. Artikel 10 : *«Tous les Etats sont juridiquement égaux et, en tant que membres égaux de la communauté internationale, ont le droit de participer pleinement et effectivement à l'adoption, au niveau international, de décisions visant à résoudre les problèmes économiques, financiers et monétaires mondiaux, notamment par l'intermédiaire des organisations internationales appropriées conformément à leurs règlements présents et à venir, et d'avoir part, de manière équitable, aux avantages qui en découlent».*

In tegenstelling tot vroegere teksten wordt duidelijk de theoretische grondslag aangegeven: het deelnamerecht aan het besluitvormingsproces berust op de juridische gelijkheid van Staten, beginsel dat via een doorzetten van opnieuw artikel 10 opnieuw een toenaderingsfase zal beleven met de reële gelijkheid. Het toepassingsgebied wordt hier verruimd tot economische, financiële en monetaire aangelegenheden waardoor meteen ook een groter aantal internationale instellingen door deze bepaling gevisieerd kunnen worden. De aan de gang zijnde werkzaamheden ter verbetering van de beslissingsmechanismen worden eveneens in de tekst weerspiegeld. Bovendien vormt de juridische gelijkheid tevens de grondslag voor het recht op een eerlijk aandeel in de voordelen van volgens billijker procedures genomen beslissingen. De van Westerse zijde afkomstige zinsnede *«conformément à leurs règlements présents...»* biedt slechts een waarborg van status quo tot de hervormingswerkzaamheden zullen zijn voltooid. Niettemin moet worden toegegeven dat in de tussenperiode, gelet op de aard van de aangelegenheden, uiterst belangrijke beslissingen volgens het geldende stelsel kunnen worden genomen, die nu niet bepaald overal onverdeeld gunstig zullen worden onthaald. De uitbreiding van de met de beoogde hervorming (die uiteraard verder reikt dan institutionele aspecten) belaste organen tot een aantal ontwikkelingslanden biedt evenwel zekere waarborgen tegen een zich te lang voortslepende hervormingsprocedure. De eenparigheid waarmee het artikel werd aanvaard doet zoals reeds hoger vermeld het bestaan van voldoende goodwill ter zake vermoeden.

B. Artikel 2, paragraaf 2, c : *Chaque Etat a le droit de nationaliser, d'exproprier ou de transférer la propriété des biens étrangers, auquel*

*cas il devrait verser une indemnité adéquate, compte tenu de ses lois et règlements et de toute les circonstances qu'il juge pertinentes. Dans tous les cas où la question de l'indemnisation donne lieu à différend, celui-ci sera réglé conformément à la législation interne de l'Etat qui prend des mesures de nationalisation et par les tribunaux de cet Etat, à moins que tous les Etats intéressés ne conviennent librement de rechercher d'autres moyens pacifiques sur la base de l'égalité souveraine des Etats et conformément au principe du libre choix des moyens.»*

De omstredenheid hiervan wordt ten overvloede aangetoond door de grote verdeeldheid bij de stemming: 104 stemmen voor tegen 16 bij 6 onthoudingen (69). De tweede zin van de tekst kwam in de Deklaratie van de Zesde Speciale Sessie niet voor. De aanwezigheid ervan hier vindt zijn oorsprong in het feit dat dit element reeds vanop de eerste sessie van de werkgroep in de ontwerp teksten was verwerkt. Dit neemt niet weg dat de huidige formulering een zekere vooruitgang betekent ten opzichte van voornoemde Deklaratie en anderszijds niet zover gaat als sommige voorstellen waar het eventueel (en onwaarschijnlijk) karakter van de schadevergoeding sterk werd beklemtoond. Het voorwaardelijke van de formulering bleek echter voor de Westerse landen dan toch nog onaanvaardbaar. Het ingediende amendement beoogde dan ook «*that just compensation in the light of all relevant circumstances shall be paid*». De aanvaarde tekst ruimt een plaats in voor de nationale wetgeving terzake en laat de beoordeling van de relevantie over aan de nationaliserende Staat. Geschillenregeling blijft voorbehouden aan de nationale jurisdictie: volgens het Handvest kan hiervan afgeweken worden maar dan alleen door Staten, terwijl het amendement via het gebruik van «*the parties*» tevens de mogelijkheid bood aan vreemde investeerders zich op terzake gesloten afwijkingsovereenkomsten te beroepen. De als vergaande rechtsonzekerheid voor investeerders bestempelde situatie die uit de aanvaarde tekst zou kunnen ontstaan is ongetwijfeld de doorslaggevende reden geweest voor een aantal Staten om tegen te stemmen of zich te onthouden zowel ten aanzien van de betwiste subparagraaf als voor het Handvest in zijn geheel. De in paragraaf II geschetste tegenstellingen over de rol van het internationaal recht blijken dus zeer fundamenteel te zijn en het zou irrealistisch geweest zijn te veronderstellen dat een onderneming zoals de redactie van dit Handvest de gelegenheid bij uitstek zou bieden daarover een oplossing te bereiken. Ons inziens kan vooral ook voor de problematiek van artikel 2 alleen een groeiend besef van gemeenschappelijk belang bij voor beide partijen voldoende ge-

(69) Dezelfde verdeeldheid weerspiegelde zich uiteraard bij de stemming over het Westerse amendement: 87 stemmen tegen 19 bij 11 onthoudingen.

waarborgde rechtszekerheid over de continuïteit van noodzakelijke investeringen, een ernstige basis leveren voor de compromisformule, indien deze mogelijk is over een dergelijk fundamenteel vraagstuk. Bovendien moet de praktijk na het Handvest nog uitwijzen of de formulering van artikel 2 een maximale toegeving vanwege de ontwikkelingslanden is geweest dan wel of de strikte toepassing ervan eerder de uitzondering zal vormen en welke dan hierop de reactie van de Westerse landen zal zijn.

C. Artikel 2, paragraaf 2, b : *«Chaque Etat a le droit de réglementer et de surveiller les activités des sociétés transnationales dans les limites de sa juridiction nationale et de prendre des mesures pour veiller à ce que ces activités se conforment à ses lois, règles et règlements et soient conformes à ses politiques économique et sociale. Les sociétés transnationales n'interviendront pas dans les affaires intérieures d'un Etat hôte ; Chaque Etat devrait, compte dûment tenu de ses droits souverains, coopérer avec les Etats dans l'exercice du droit énoncé au présent alinéa ;»*

Gelet op het principiële karakter van het Handvest, in deze zin dat echt concrete gedragslijnen er nog moeten worden afgeleid, is het bijna voor de hand liggend dat de formulering een combinatie is van elementen verspreid in de verschillende deklaraties onder paragraaf II vermeld. Het enige verschil met het amendement is gelegen in de afwezigheid van de zinsnede : *«Every state shall ensure that transnational corporations enjoy within its national jurisdiction the same rights and fulfil the same obligations as any other foreign person.»* Deze gelijkschakeling met gewone vreemdelingen zou meteen de toepasselijkheid, voor zover mogelijk, op transnationale korporaties meebrengen van de volkenrechtelijke regels ter bescherming van vreemdelingen in hun persoon en hun goederen. Vermits deze standaard op zich niet zonder meer door de ontwikkelingslanden wordt bijgetreden en toegepast en zij bovendien een maximale waarborg tegen aantasting van hun soevereiniteit door transnationale korporaties in een exclusieve bevoegdheid van hun nationale wetgeving vinden lag de afwijzing van het amendement voor de hand. En het is dan ook onwaarschijnlijk enerzijds dat in een toekomstige gedragskode voor transnationale korporaties deze gelijkschakeling met de gewone vreemdelingen door de ontwikkelingslanden zal worden aanvaard, anderzijds dat bij niet-opname van een bepaling in deze zin de gedragskode op de weerstand van de Westerse landen zal stuiten. Zonder er hier verder op in te gaan weze toch nog vermeld dat de discussie omtrent een mogelijke functionele internationale rechtspersoonlijkheid voor deze korporaties ook op dit probleem zijn weerslag heeft en waarschijnlijk mede het verschil in mening veroorzaakt. De weglating van de zin uit het amendement blijkt tenslotte toch geen grote invloed op de stemming te hebben

gehad : 119 stemmen voor, 4 tegen bij 6 onthoudingen. Wellicht heeft het vooruitzicht dat de ganse kwestie opnieuw ten gronde zal besproken worden bij het opstellen van de gedragskode voor een dergelijk resultaat gezorgd.

D. Artikel 28 : *«Tous les Etats ont le devoir de coopérer en vue d'ajuster les prix des exportations des pays en voie de développement par rapport aux prix de leurs importations et faire ainsi en sorte que ces pays bénéficient de termes de l'échange justes et équitables, à la fois rémunérateurs pour les producteurs et équitables pour les producteurs et les consommateurs».*

Om de formulering meer aanvaardbaar te maken voor de Westerse landen werden de belangen van de konsumenten expliciet vermeld. Deze toevoeging vermocht echter niet de ernstige bezwaren tegen de inlassing van dit artikel weg te nemen. Het schrappingsvoorstel dat reeds bij de vierde sessie werd ingediend bleef tot op het einde behouden onder de vorm van een amendement. De in de Deklaratie van de Zesde Speciale Sessie aan de prijskorrektes meegegeven deelstelling dat ook de expansie van de wereldeconomie erdoor moest worden bevorderd is in het Handvest achterwege gebleven.

De reacties op artikel 28 waren nogal uiteenlopend. Men was voorstander van een verbetering van de handelspositie voor de ontwikkelingslanden, maar sprak zich niet uit over de daartoe te volgen weg, ofschoon soms duidelijk werd gesteld dat de operatie niet als realiseerbaar moest worden beschouwd. Eerder zou men een oplossing moeten zoeken via universele grondstoffenakkoorden (70). Tenslotte werd er ook op gewezen dat de kwestie door andere organen werd bestudeerd en dat men op de resultaten daarvan niet moest vooruitlopen.

Zoals dit gedurende de vier sessies herhaaldelijk het geval was geweest moet het schrappingsvoorstel niet zonder meer in absolute zin worden begrepen : voor de enen was dit ongetwijfeld de bedoeling, voor anderen was het alleen maar duidelijk dat de kwestie nog niet rijp was voor een beslissing. En ongetwijfeld gaat de bestudering ervan gepaard met een toenemend besef van complexiteit. In artikel 28 wordt dan ook veeleer een aktieprogramma op lange termijn verwoord dan, een, onder voorbehoud van wat nog over de juridische aard van het Handvest zal worden gezegd — onmiddellijk door de Staten na te leven verplichting.

(70) Prijzenindexatie zou vooral voor de armste onder de ontwikkelingslanden nadelig zijn. De houding van de V.S. is evenwel geëvolueerd, vermits men nieuwe grondstofakkoorden, geval per geval en al naargelang van de omstandigheden zou kunnen overwegen, aldus de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken tijdens een toespraak op 13 mei jl. Zie *Le Monde*, 15 mei 1975.

E. Artikel 13: 1. *Chaque Etat a le droit d'avoir part aux avantages du progrès et des innovations de la science et de la technique pour accélérer son développement économique et social.*

2. *Tous les Etats devraient promouvoir la coopération scientifique et technique internationale et le transfert des techniques, en tenant dûment compte de tous les intérêts légitimes, y compris notamment les droits et les devoirs des détenteurs, des fournisseurs et des bénéficiaires des techniques. En particulier, tous les Etats devraient faciliter : l'accès des pays en voie de développement aux réalisations de la science et de la technique modernes, le transfert des techniques et la création de techniques autochtones dans l'intérêt des pays en voie de développement, sous des formes et conformément à des procédures qui soient adaptées à leur économie et à leurs besoins.*

3. *Par conséquent, les pays développés devraient coopérer avec les pays en voie de développement à établir, renforcer et développer leurs infrastructures scientifiques et technologiques et leurs activités en matière de recherche scientifique et de technologie, de façon à favoriser l'expansion et la transformation de l'économie des pays en voie de développement.*

4. *Tous les Etats devraient coopérer à des travaux de recherche en vue d'élaborer d'autres principes directeurs ou règlements acceptés au niveau international pour le transfert des techniques, en tenant dûment compte des intérêts des pays en voie de développement».*

De drievoudigheid van de ter zake te voeren aktie die reeds in paragraaf II werd vastgesteld blijft ook hier behouden, en wordt in ongeveer gelijklopende formuleringen verwoord. Dat bij de realisatie van de doelstellingen rekening moet gehouden worden met alle in het spel zijnde legitieme belangen is nieuw ten opzichte van vorige documenten moet ongetwijfeld als een vooruitgang worden beschouwd. De eenparigheid waarmee dit artikel werd goedgekeurd kan erop wijzen dat een van bij de aanvang aanwezige goed begrepen belangenafweging een zekere hoop op een vergelijk terzake kan wettigen. Over de tekst was trouwens reeds op de vierde sessie een akkoord bereikt.

F. Artikel 5 : *«Tous les Etats ont le droit de se grouper en organisations de producteurs de produits de base en vue de développer leur économie nationale et d'assurer un financement stable à leur développement, et, dans la poursuite de leurs objectifs, d'aider à promouvoir la croissance soutenue de l'économie mondiale, et en particulier d'accélérer le développement des pays en voie de développement. Réciproquement, tous les Etats ont le devoir de respecter ce droit en s'abstenant d'appliquer des mesures économiques et politiques qui le limiteraient».*

Deze, van de op de vierde sessie in extremis ingediende formulering weinig verschillende tekst was voor een aantal Westerse landen



onaanvaardbaar en daarom werd ook, een in dit geval werkelijke schrapping van het artikel voorgesteld, maar verworpen met 98 stemmen tegen 15 bij 8 onthoudingen.

In tegenstelling tot de tekst van de Deklaratie van de Zesde Speciale Sessie is de beperking dat het optreden van dergelijke verenigingen moet passen in het kader van de internationale samenwerking weggevallen. Een op het eerste zicht onbelangrijk tekstverschil dat evenwel momenteel getrouwer de werkelijkheid van een, soms latente, konfrontatiepolitiek weergeeft.

Dat in het Handvest alleen van grondstoffenproducenten gesproken wordt en dat het recht zich te verenigen niet meer het voorrecht van de ontwikkelingslanden wordt genoemd is het resultaat van de keiharde onderhandelingen sinds de vierde sessie van de werkgroep over dit artikel gevoerd.

De omstandigheid dat over het toepassingsgebied van artikel 5 geen eensgezindheid kon worden bereikt bracht mee dat men aan de bespreking van de door dergelijke verenigingen in acht te nemen gedragslijnen niet is toegekomen. Ondanks herhaaldelijk aandringen bleef het eenzijdige karakter — alleen verenigingen van producenten — gehandhaafd: deze lakune vormde dan ook voor een aantal Westerse landen de doorslaggevende reden om zich tegen de voorgestelde formulering uit te spreken, waarbij er terecht werd op gewezen dat artikel 5 in zijn huidige formulering moeilijk verzoenbaar is met de in artikel 31 van het Handvest tot uitdrukking gebrachte idee van interdependentie.

Zoals gezegd was het niet onze bedoeling op de geciteerde bepalingen uitvoerig in te gaan. Bovendien verkeren elk van de in paragraaf II en III belichte aspecten in een dergelijke staat van voortdurende evolutie dat het zeer moeilijk is om nu reeds definitieve uitspraken te doen over formuleringen, die, zeker wat het Handvest betreft, toch nog wel wijzigingen zouden kunnen ondergaan. Dit laatste is immers uitdrukkelijk voorzien in artikel 34; de eerste gelegenheid daartoe biedt de komende 30e Algemene Vergadering der VN vanaf half september 1975.

#### IV. FOLLOW-UP VAN DE ZESDE SPECIALE SESSIE

Dat de meerderheid van de Algemene Vergadering bij de aanvaarding van de basisdocumenten voor een nieuwe internationale economische orde niet de bedoeling had vrijblijvende en voorbijgaande teksten te redigeren blijkt wel uit het feit dat sectie IX van het actieprogramma gewijd is aan «*Renforcement du rôle du système des Nations Unies dans le domaine de la coopération internationale économique*». Hierdoor wordt de recent waar te nemen prioriteitsverschuiving ten voordele van socio-economische problemen ook op het institutionele vlak vertaald. Samengevat komt deze koerswijziging hierop neer: alle voorziene konferenties en activiteiten in VN-kader moeten op een dergelijke

wijze georganiseerd worden dat de uitbouw van een nieuwe economische orde er duidelijk de voornaamste drijfveer van is geworden. De op basis van resolutie 3172 (XXVIII) voor de eerste helft van september 1975 bijeengeroepen Zevende Speciale Sessie van de Algemene Vergadering gewijd aan Ontwikkeling en internationale economische Samenwerking moet daardoor reeds een eerste evaluatiemoment kunnen vormen van de naleving van Deklaratie en Aktieprogramma. De eveneens voor dit jaar voorziene evaluatie over de toepassing van de internationale ontwikkelingsstrategie wordt zo in een ruimer kader geplaatst en moet aan de nieuwe oriëntering worden aangepast. Een belangrijke vaststelling bij gans deze zich toch wel in korte tijd voltrekkende metamorfose betreft de opnieuw sterk beklemtoonde coördinatiefunctie van de ECOSOC. Gelet op het door menigeen betreunde verlies aan belangrijkheid door dit orgaan, vooral sinds de oprichting van UNCTAD en rekening houdend met een enorme proliferatie binnen de VN-structuur van bevoegdheden op het vlak van socio-economische problemen en meer bepaald ontwikkelingsvraagstukken, kan de herbevestiging van de centrale plaats van de ECOSOC alleen maar toegejuicht worden. De werkzaamheden op de betrokken terreinen kunnen er alleen gunstig door beïnvloed worden. De minstens jaarlijks na te komen rapportverplichting in hoofde van alle organisaties, instellingen en subsidiaire organen over de toepassing van het Aktieprogramma en de mogelijkheid dat de ECOSOC permanent zou zetelen om de coördinatiefunctie te kunnen vervullen wijzen op de vastberadenheid de heroriëntering van de handelsrelaties succesvol te laten verlopen.

De invloed van deze sectie van het Aktieprogramma kan dan ook sindsdien bijna overal worden opgemerkt. Dat de ECOSOC deze impuls aan zijn activiteiten maximaal zou gebruiken lag voor de hand. Op zijn enkele weken na de Zesde Speciale Sessie gehouden 57e sessie (van 3 juli tot 2 augustus 1974, 1e deel) werd een zogenaamde *omnibus-resolutie* met betrekking tot toepassing van Deklaratie en Aktieprogramma goedgekeurd met 44 stemmen tegen 1 (V.S.) bij 6 onthoudingen (Duitse Bondsrepubliek, België, Canada, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk). De in deze resolutie 1911 (LVII) voortdurend weerkerende formulering «*implementation of the provisions of the Declaration and the Programma of Action on the Establishment of a New international Economic Order*» had als gevolg dat de Westerse landen hun op de Zesde Speciale Sessie gemaakte voorbehouden herhaalden en het afdwingbaar karakter van de toen bij *konsensus* aanvaarde documenten ten stelligste bestreden. Telkens wanneer later naar deze resolutie werd gerefereerd werden dezelfde bezwaren opnieuw naar voren gebracht (71).

(71) Dit gebeurde o.m. tijdens het eerste gedeelte van de veertiende sessie van de Trade and Development Board : TD/528, paragraaf 37-59.

In uitvoering van resolutie 1911 (LVII) constateert men dan ook sindsdien een intense activiteit in de ganse VN-machine om het eigen werkprogramma aan te passen en tevens voldoende evaluatiegegevens aan de ECOSOC over te maken ter voorbereiding van de Zevende Speciale Sessie. De voorlopig nog erg verspreide gegevens hierover zullen ongetwijfeld via het rapport van de ECOSOC over zijn in de zomer te houden sessie in een overzichtelijk beeld worden opgenomen.

Voor een eerste globale appreciatie van de invloed van de Zesde Speciale Sessie en van het Handvest is het dus nog even geduld oefenen. Toch vermelden we nog enkele recent gehouden internationale konferenties die zich uiteraard in het kader van een nieuwe internationale economische orde situeren.

Omdat de verslagen van deze vergaderingen nog niet allemaal beschikbaar zijn en om deze bijdrage binnen redelijke perken te houden, zien we op dit ogenblik af van een vergelijking van de slotdocumenten hiervan met de in paragraaf II en III belichte teksten. Na een van 3 tot 8 februari 1975 te Dakar gehouden conferentie van ontwikkelingslanden over grondstoffenvraagstukken, volgde begin maart 1975 een conferentie van staatshoofden van de OPEC-landen te Algiers (72). Van 12 tot 26 maart 1975 werd te Lima de Tweede Algemene Conferentie van de NV.-Organisatie voor Industriële Ontwikkeling gehouden. Tenslotte greep begin april 1975 de voorbereidende vergadering van de nog te houden energiekonferentie plaats. De omvang van de op de eerste drie konferenties aanvaarde documenten maakt het wenselijk daarop in een afzonderlijke bijdrage terug te komen.

## BESLUIT

Uit bovenstaand al te vluchtig overzicht kan toch zonder moeite worden afgeleid dat de tendens tot prioritaire en globale behandeling van de problemen in verband met handel en ontwikkeling een onomkeerbare aksentverschuiving in de activiteiten van de internationale organisaties heeft teweeggebracht. Teneinde een maximale efficaciteit te bereiken werd de normale koördinatietoek van de ECOSOC weliswaar bevestigd en aanzienlijk versterkt, maar bij een goeiend besef van de interdependentie van de problemen in verband met handel, ontwikkelingsfinanciering en internationaal monetair systeem, wordt thans opnieuw gedacht aan de oprichting van een met het oog hierop overkoepelende *International Trade Organization* (ITO). Opnieuw, inderdaad, want reeds in 1948 was in dergelijke instelling voorzien als onderdeel van het evenwel nooit in kracht getreden Havana Charter, een verre voorloper van het Handvest van Economische Rechten en Plichten van Staten. De noodzaak aan een dergelijke organisatie wordt o.m. aangevoeld vanuit de respectieve eenzijdigheid van UNCTAD en

(72) De tekst van de plechtige deklaratie verscheen in *Le Monde* van 20 maart 1975.

GATT. Vermits de Zevende Speciale Sessie overeenkomstig paragraaf 1 (b) van resolutie 3172 (XXVIII) van 17 december 1973 o.m. als taak heeft de nodig structurele veranderingen aan het VN-systeem aan te brengen met het oog op de nieuwe economische orde, wordt vooral in UNCTAD aan de mogelijkheid tot oprichting van een dergelijke ITO veel aandacht besteed.

Wat in paragraaf II, III en IV werd besproken moet gezien worden in het licht van een uiterst belangrijke nuancering. De documenten van de Zesde Speciale Sessie werden bij consensus aanvaard, met evenwel een aantal voorbehouden op essentiële punten precies gemaakt door deze groep van Staten wier daadwerkelijke medewerking de naleving van de teksten in hoge mate konditioneert. Dat de ontwikkelingslanden er van zijn uitgegaan dat het om na te leven documenten gaat bleek tijdens de sessie zelf, maar vooral op de 57e sessie van de ECOSOC. Dit uitgangspunt wordt weerspiegeld in sectie IX van het Aktieprogramma. Een aantal geïndustrialiseerde landen herhaalden anderzijds bij elke gelegenheid hun gemaakte bezwaren zodat hen in de Lima-deklaratie (paragraaf 40) uitdrukkelijk werd gevraagd hierop terug te komen. Afgezien van de beschouwingen die men kan maken over de wenselijkheid van de consensus-procedure en die het kader van deze bijdrage ver te buiten gaat, kan toch worden gesteld dat in het geval van de Zesde Speciale Sessie men er, gelet op de gemaakte reserves, niet ernstig mag beweren dat de slotdocumenten voorwerp van consensus zijn geweest: daarvoor waren de verklaringen te zeer betrokken op essentiële vraagstukken en werden ze ook met te grote duidelijkheid afgelegd. De uitdrukking pseudo-consensus is hier op zijn plaats.

Daarom menen wij dat, vanuit juridisch standpunt en in weerwil van de gedurende de vier sessies van de werkgroep en zelfs nog in de Tweede Kommissie talloze malen uitgesproken wens een consensus te bereiken, de procedure van de stemming over het Handvest, veel meer duidelijkheid en rechtszekerheid heeft gebracht. De eerder ongelukkige ervaring met de pseudo-consensus heeft beide zijden er waarschijnlijk van overtuigd zulks niet meer te herhalen en gelet op het belang aan de ontwerp tekst gehecht iedere Staat voor zijn verantwoordelijkheid te plaatsen. Het door de ontwikkelingslanden beweerde juridisch bindende karakter van het Handvest werd door hen o.m. in de bij artikel 34 voorziene toezichtsprocedure op de naleving geformuleerd.

Nochtans menen wij dat in beide gevallen noch de gehanteerde formulering noch de voorziening van een toepassingsmechanisme in staatsbijzijn juridisch bindende waarde te verlenen aan de inhoud van documenten die, bij gebreke van een amendering van het VN-Handvest in andere zin, slechts als resoluties met aanbevelingswaarde kunnen worden beschouwd. De in het VN-Handvest voorziene gevallen waarin wél juridisch bindende kracht aan resoluties wordt verleend doen zich hier geen van alle voor. Betekent dit dat men de overtuiging van de

meerderheid der Staten dat het wél juridisch bindende teksten betreft naast zich mag neerleggen? Dit meerderheidsstandpunt kan op het vlak van het effect van de documenten in de praktijk zijn weerslag hebben, maar vermag noch aan de inhoud ervan ipso facto deze waarde te verlenen noch is het in staat aan de instrumenten waarin deze beginselen zijn vervat een juridische betekenis te hechten die met de geest en de letter van het VN-Handvest strijdig zijn. Nochtans zal de meerderheidsopvatting wanneer men — vermits inhoud noch instrument op zich juridisch bindend zijn — op zoek gaat naar andere grondslagen voor een bindende waarde en daarbij, rekening houdend met de aard van de materie, bijna instinctief de richting van het gewoonterecht inslaat, wel één van de vele vormingselementen kan zijn in de voor de totstandkoming van gewoonterechtelijke regels o.m. vereiste rechtsovertuiging dat een bepaalde gedragslijn dringend moet nageleefd worden. Ook de aanvaarde teksten zelf horen in deze reeks van *opinio-juris*-vormende elementen thuis.

De bovendien vereist konstante en relatief uniforme statenpraktijk — die naargelang van de materie al of niet een gelijkwaardige rol toekomt als de *opinio-juris* — zal zich wegens de vitale belangrijkheid van de betrokken sektor uit het internationale leven en gelet op de houding van de voor het totstandkomen ervan bijna onmisbare Staten wel biezonder moeizaam laten aantonen.

Om bovenstaande redenen komt het ons voor dat de besproken documenten en ook de resoluties die bijvoorbeeld uit de Zevende Speciale Sessie zullen voortkomen slechts bouwstenen vormen voor de nieuwe internationale economische orde, die, afgezien van de complexiteit van de ermee samenhangende problemen, precies wegens de juridisch niet-bindende waarde van de instrumenten waarin zij wordt geschetst, niet in een handomdraai kan worden tot stand gebracht.

De in rechte tot hun normale proportie teruggebrachte relatieve waarde van Deklaratie, Aktieprogramma en Handvest neemt evenwel niet weg dat deze documenten op het politieke vlak reeds een enorme invloed aan het uitoefenen zijn, die op zijn beurt, op lange termijn weliswaar, *mede* zou kunnen bijdragen tot een zich zelfstandig via gewoonterechtelijke weg ontwikkelende juridisch bindende kracht van de in deze documenten — die als instrument de lege late nooit boven een zuivere aanbevelingsfunctie kunnen uitstijgen — geformuleerde gedragspatronen. Een door de Staten juist begrepen interdependentie van belangen kan, indien ze gepaard gaat met een verschuiving van konfrontatie naar kooperatie, uiteraard veel bijdragen tot de versneling van dit ganse proces (73) .

(73) De recente verklaringen van de chef van de Amerikaanse diplomatie dat de V.S. niet bereid zijn «à accepter des propositions irréalistes» en zich teweer zullen stellen tegen pogingen om te komen tot «un ordre économique totalement nouveau» (*Le Monde*, 15 mei 1975) tonen nogmaals aan dat alleen een voorzichtige optimisme gewettigd is.

